SZABADOS GYÖRGY PORTRÉJÁHOZ

Az egész önvédelme

"A kompozíció: a létezni küldött szerkezet, a kimerevített és végsőkig csiszolt pillanatok sora, az idő és az alkotó emlékműve, a sugalló szervetlen forma, váz, mely akkor él, ha mindig új látogatója akad, ha új és új szellemáldozat élteti."
(Szabados György)

Szabados Györgyöt kerek tíz éve ismerem.(...). A Liszt-díjas zeneszerzőt és zongoraművészt – műveiből – még régebben. "Kettős" természetű ismeretségünk valamiképp kikezdhetetlen egysége hosszú évek óta nem engedi, hogy életrajzi adatokban, viszonyításokban, ítéletekben gondolkozzam felőle. Ősi titok az övé, amelyet nem megérteni, hanem szemléltetni kell. Műveit nem igazolni, hanem meghallgatni kell. "Már nem szót, csak hitelességet keresünk" – írja Vasadi Péter – "mű és élet egymást erősítő hitelességé"-t. Korunk "rózsaszín röhejében" ez Szabados György egyre nyugtalanítóbb, egyre magányosabb ismertetőjegye. MŰ = ÉLET = "A BELSŐ HANG SZABADSÁGA ÉS TISZTASÁGA TESZ MINKET SZABADDÁ ÉS TISZTÁVÁ." (V. P.)
(Ez) az írás nem lehet más, mint töredék és összegzés – együtt és egyszerre. Két sarkalatos pillanata egy élet-műnek, amely sohasem és mindig is különbözött (önmagától, világtól stb.). Két közönséges (:jeltelenségével megjelölt) pillanata annak a valamettől valameddig terjedő valaminek, amit úgy illetünk: emberöltő.

Az ókori Kína életében egykor oly fontos és általános volt a zene, hogy – improvizatív volta ellenére – a hivatalosan megállapított kínai pentatonrendszertől való minimális, csupán egyetlen hangnyi eltérést is – mint ami veszélyezteti az állam biztonságát – fővesztéssel büntették. De a közelmúltban még itt Európában is az igazság legtisztábban megnyilatkozó szavának tartották a zeneművészetet. A zenének mindenkor különös és egyedülálló szerepe volt, ma azonban már nem ilyen mélyen igazmondó művészet, és ez okból senki feje vétele nem várható.

I. (A mese él)

Közel három évtizede foglalkozik zenével. Az évek megfeszített munkát, kimagasló eredményeket és hosszú, olykor kényszerű hallgatást hoztak. 1972-ben első díjat nyert a San Sebastian-i Jazz Fesztiválon, felvett két, ma már korszakos jelentőségű lemezt (Az esküvő 1974, Adyton 1983). Világhírű muzsikusokkal dolgozott együtt, (Anthony Braxton, Jiri Stivin...). Mégis, főként "szakmai" körökben, alkotásait sokan kísérletinek tartják...

– Azzal kezdeném, hogy az én pályám nem harmincéves. Negyvenhat éve vagyok a pályán. Negyvenhat éves vagyok ugyanis. Amióta az eszemet tudom, mindig zenében éltem, bár foglalkoztam a költészettől fogva a filozófián át mindenfélével, ami kell ahhoz, hogy az ember megmerítkezzék valahogy a világ titkaiban, ha

ezekből egyáltalán felszínre lehet hozni valamit. Amit csinálok, nem tartom "pályának". Maga a szó is furcsa nekem. Számomra ez nem karrierfutam. Ez egy élet. Én soha nem éreztem, hogy kísérleteznék, soha nem volt szándékomban kísérletezni. A zeném valószínüleg azért hat kísérletezésnek, mert nem jó, vagy nem tűnik autentikusnak...

...vagy nem hajlítható a szokványos igényekhez.

– Nem tudom, és ez nem is foglalkoztat. Én minden munkámat maximális intenzitással, kedvvel és akarattal végzem. Ez sem elszánás kérdése. Természet dolga. Azt csinálom, ami a dolgom, ami úgy él, ahogy én élek. A kaktusz kaktusz, a nárcisz nárcisz, az eukaliptusz fa pedig eukaliptusz fa. Odáig nő, ameddig a természete hagyja. Az is hozzátartozik a dolgokhoz, hogy az ember éveken át hallgat. Adott szituációban beleértendő az ember sorsába.

Befolyásolta volna, ha, mondjuk, húsz évvel ezelőtt kap lehetőséget egy Vigadóbeli koncertre?

– Talán annyiban, hogy bizonyos dolgokat előhozott volna belőlem. Nagyobb kedvem támadt volna arra, hogy megírjak darabokat. Korábban, fiatalabban, nagyobb lendülettel. Egyébként nem érzem, hogy bárki is lemaradna valamiről.

Mennyiben érinti a játékát a közönség magatartása?

– A játék mindig azonos kamrából táplálkozik, akármilyen helyzet adódik a közönséggel való viszonyban. A fellépés elsősorban előadóművészi tevékenység, amire az ember felkészül. A manuális gyakorlás mellett az én esetemben a felkészülés inkább zeneszerzői munka. Az időben és anyagában döntően improvizációra épülő muzsika egyúttal egy "teremtő" agyi állapot elérését és életben tartását is megköveteli. Az előadás során mindig érzem, hogyan "veszi" a hallgatóság a zenét, a kiáramlást. Ellenáll, tehát zárt marad, vagy szív. Ha nem azonosul, arra késztet, hogy "meggyúrjam", vagyis elérjem, hogy amit közölni tudok, az megfoganjon benne.

Hiszem, hogy minden zene és művészet, amelyik megalapozott és elemi törvényeket képvisel, előbb-utóbb mindenki számára érezhetővé válik. A zeneművészet érzelmi hatás, amelyet ahhoz, hogy felfogható legyen, elemi erejűvé kell tenni. A sikert nem az jelenti, hogy hányan tapsolnak vagy milyen a fogadtatás. Siker az, amikor látszólag mozdíthatatlan lelkek is megenyhülnek; amikor az emberek legnyomasztóbb gondjaikkal szemben is megerősödnek. A mi korunkban a művészet ilyen szolgálatot jelent. Ezt kell képviselje, hiszen ma az ember mindenféle szempontból elárvult és magatehetetlen. Ha nem is veszi észre magán, a mélyben valahol érzi ezt.

Egy zárt közönség tehát nagyobb teljesítményre ösztönzi?

– Biztos.

Elégedettebb ekkor, mint egy "felszívó" közönség előtti koncert után?

– Az ember úgy érzi, vannak, akik kizárják. Ez mindenkinek napi élmény. Megpillantok egy embert, pár szót váltok vele, és érzem, hogy kirekeszt a maga köréből. Ha az illető megváltozik, az a legnagyobb élmény. A megváltoz(tat)ás semmi egyéb, mint annak a hiedelemnek a feloldása, hogy a másik ember ellenség. Ez egy félsz, amibe az emberek bezárkóznak. Ilyen értelemben a művészet, főleg a zene, szeretetáramlás. Ady azt írta, "a mese meghalt". Én azt hiszem, mégsem halt meg, sőt, úgy vélem, mindig is az éltette az embereket, hogy megpróbáltak "fürdeni" abban a jóhiszeműségben, idealizmusban, amitől emberek vagyunk, és ami nélkül csak gépek volnánk. Szükség van erre a gép felett álló emberi szabadságra, amely nem tűri a regulát. Megregulázni azt kell, ami rossz. Az ember jó. Ha rádöbbentjük a maga jóságára, és engedjük, hogy éljen is vele, kiderül, hogy az élet sokkal szebb, mint amilyennek látszik...

A Vigadóban mutatta be "Az események titkos története" című kompozícióját Dresch Mihály, Grencsó István és Kobzos Kiss Tamás közreműködésével. A darab

műfaji meghatározása az eddigiekhez képest új koncepcióra utal: "históriás ének az emlékezet előtti időkből". Mikor született a mű?

– Körülbelül egy éve készültem már a darabra. Alapkoncepcióját két dolog sugallta. Az egyik a preparált zongora, amely a kifejezésnek merőben más világát kínálja, nekem kifejezetten tartalmi értelemben. A másik, Kiss Tamás énekhangja. Ez olyan lehetőségeket rejt magában, amelyeket az elmúlt évszázadokban nem műveltek ki Európában. A magas, érces hangtartományú, ugyanakkor árnyalt, mély tónusokra is építő stílus, hangsúlyozottan a keleti zeneiséghez kötődik.

A darab szövege jelentés nélküli, mégis úgy érzem, hogy az érzelmi csúcspontok hátterében nagyon is konkrét tartalmak azonosíthatók.

– Ez a históriás ének nem olyan értelemben szerzett zene, mint például egy szimfónia. Megírtam a metaszövegét, egy kreált nyelvet, amelyben a bevezető folyton visszatér. Mivel históriás énekről van szó, megindul a mese. A "történet" ballisztikus görbéhez hasonló pályán mozog, amelyet felépíteni részben kompozíciós gyakorlat kérdése. Ugyanakkor mint általános élmény a sejtjeinkben van a történelmi dráma. A cél az, hogy ezt mi élni tudjuk a zene során, a hallgatóság pedig, mint zenei hatást, magáévá tudja tenni. A próbák folyamán kiderült, hogy olyan jelenségeket sikerült teremteni, amely a muzsikus számára jól élhető.

Foglalkozását tekintve Ön nem muzsikus. Sokan mint orvost ismerik Szabados Györgyöt. Nem gondolt még arra, hogy jobb lenne csak a zenével foglalkozni?...

– De gondoltam... Addig, amíg csak a foglalkozásom révén tudok megélhetést biztosítani a családomnak, ez nem megy. A legfontosabb, hogy az ember felkészítse a gyermekeit az életre. Az élet olyan lesz, amilyenné a gyerekeket tesszük. Ha nem eszerint készítem fel a gyerekeimet, nem szeretem őket. Szeretet nélküli életet fognak élni, és ezért én leszek a felelős. Magyarul: rontottam a világon, bűnös vagyok. Ilyen egyszerű...

(Beszélgetés Szabados Györggyel, 1985. március)

Hihetetlen átrendeződés... Ami nem a modern gondolat "mindent megoldott" egoista önhite már csupán, hanem újra az Isten-csodája ember áldozatos és egyenes kötelme a természethez: a mindenséghez tartozás időtlen méltósága... A Nagy Nyugalom, ami mindent áthidal, s a teremtéshez köt bennünket. Az aranykor ősi igézete.

II. Időzene

Mit jelent a szó: Muzsikálni?

A negatív példák hordalékából lerakódó negatív meghatározások korát éljük. Ha mégis válaszolni akarunk a kérdésre, amelyet mindig a zene rehabilitálása érdekében kell feltenni, azt kell (és lehet) mondanunk, a muzsika a hangzáson innen és túl keresendő léttartalom kifejeződéseként, annak lehetőség szerinti megjelenítéséért van.

A muzsikus egész életén át formát keres a Szubsztanciának, amelynek nincs szüksége formákra, hogy érzékeltesse önmagát. Miért akkor az életet megperzselő kísérlet?!

A lelket és az értelmet a tökéletesedéshez kaptuk. Az értelmezés során fogadjuk el végleg azt – döbbenünk rá mindarra –, ami eleve a miénk. A muzsikus a Teremtés tolmácsa, első hírnök, meghatalmazott üzenethozó. Szabados György *Időzene* című művében a halhatatlan Idő halandó követe.

Olyan pillanatokat (...) élünk, amelyekben egyre sürgetőbb, meghatározó döntéseinkhez elengedhetetlen, hogy meghatározottságunkat is figyelembe vegyük. Ez adhat érvényt, távlatot a sorsfordító cselekvésnek, ez mentheti meg döntéseinket attól,

hogy ítélkezéssé nyomorodjanak. A (be)látó, mindenségre *ráérő* türelem talán a mű szavak nyelvére lefordítható gondolata. Ha van bátorságunk szembenézni a lét kozmikus hierarchiájában betölthető szerepünkkel, céljainkban és azok elérésében is – az ajándékozott méltósághoz híven – emberszabásúbbnak mutatkozhatunk.

Ennek a kezdet és vég nélküli jelenetnek a cselekménye foly(tatód)ik a vonósokra komponált Időzene nyitó hegedűstaccato játékában. Az esőcseppként, ritmikusan kopogó vonós unisono fokozatosan vonzza magához a többi szólamot. Az erősödő és mérsékelt hangi jelekre (még nem dallam, nem harmónia!) a két bőgő egyetlen bázishanggal, mélyáramlatként felel. A vonós kórus változatos pulzálása szüntelenül sokasodó hangzásrétegeket képezve rakódik egymásra, miközben ki-kiszakad belőle egy kései-korai motívumféle. Egy hatalmas, ám anyagtalan gépezet működését halljuk, amelyet mi Időnek nevezünk.

Ahogyan lassul, a lüktetés egyre nyugodtabban, szélesebben hullámzó hangfolyammá simul. Az állandósuló, súlyos sodrást a hegedűkar tempós skálafutamai váltják fel, hogy azután a hangzás egésze – látszólag véglegesen – tucatnyi hangon suttogó harmóniává szelídülve álomba halkuljon. A rezdületlenségig nemesedik ez a valószerűtlenül finom, mégis szinte tapintható hangfonat.

A bőgők cezúráját követően az ismét felbolyduló, már-már nyomon követhető struktúrává rendezett hangzó anyagból egyetlen, közösen megszólaltatott irányhang válik ki. Ez az *időtlenül kitartott,* észrevétlenül felfelé kúszó B – majd H – a darab tengelypontja. Találkozási pont, amelyet a tér görbületéhez, az idősíkok érintkezési helyéhez hasonlóan érzékelünk, bár alig ismerünk. A megismerés mezsgyéjét jelentheti ez a *magasság felé zuhanó* hangvonal. A szökési sebességet átlépő csillaghajó utasa érezheti majd (...) a kiszabadulásnak ezt a jeltelen kézzelfoghatóságát, amikor a hajó valóságos térből n-edik térbe ugrik.

A visszatérés – egyelőre? – elkerülhetetlen. Az ütemesen elrugaszkodó skálatöredékekre néhány "fentről" pilinkéző, elejtett hang a válasz. A felső regiszterekben erősödő üveghangszerű cirpelés teljesen betölti a tonális teret. Neki-nekiindul egy kő gyanánt lebuckázó, gyorsuló-lassuló hang, amelyet visszhangként (??) követ a többi.

A szaggatott bőgőszólam nem lezárás: az élet-álom "mélyéből" áthallatszó mindenség-fuvalom.

Az *elrontott* csend visszanyeri önmagát.

Újra ugyanaz, ami volt.

De már sohasem ugyanúgy.

Győzedelmes jelenlétek zavaros kémiája, új alkímia az édeni fényben, amelyből bizony, mint gyémántsalak, beilleszthetetlenül lép ki az Isten csendjéből lett teljesség-ember. Kilép, és sebet ejt a fényéről lemondott ember túlfűtött üvegházainak boltozatán.

(Az apróbetűs szövegrészek idézetek Szabados György és Váczi Tamás A zene kettős természetű fénye című könyvéből (JAK füzetek 49, 1990.)

J. KIRÁLY ISTVÁN